

JAK NA NEVRACEČE KNIH ANEB POSILME PRESTIŽ KNIHOVNY

Vladislav Raška, Knihovna Karla Dvořáčka ve Vyškově

Nejdříve si zodpovězme otázku, zda něco tak banálního jako je nevrácená kniha, patří do tohoto tematického bloku zaměřeného na služby knihoven ve městě, spolupráci a konkurenci. Odpovím rovněž otázkou: může být váženou institucí mezi občany taková organizace, která nedokáže ochránit a zabezpečit svůj majetek? Může pak být důvěryhodným partnerem pro spolupráci, když mnohdy nezná skutečnou cenu svého spravovaného majetku? Uvědomujeme si, že komická „účetní“ hodnota některé knihy je na „trhu“ mnohonásobně vyšší? Neuráží nás, že jsme poslední možností jak nedostupný titul (dávno beznadějně rozprodán, v antikvariátu se vyskytující jen vzácně – pak však s patřičnou cenou) snadno „zakoupit“, a to hluboko pod „tržní“ cenou? A to ještě vypadáme jako hlupáci, které lze snadno obalamutit banální historkou např. o ukradeném batohu s deseti či patnácti knihami s filozofickou, psychologickou, pedagogickou apod. tematikou. Cožpak máme vůbec morální právo po takovém „okradeném“ ještě něco požadovat? Vždyť je ochoten nám zbytkovou cenu (deset, dvacet korun) uhradit!

Ne, s tímto se smířit nesmíme! Knihovna musí vedle své přívětivé komunitní tváře rovněž ukázat, že je i institucí, jež si je vědoma svého nezastupitelného postavení v moderní informační společnosti a jež si dokáže právní cestou uchránit hodnoty jí svěřené. A to na marketingovém trhu není tak zanedbatelné.

Proč se nám ztrácejí knihy?

Knihy se zřejmě kradly odjakživa. Je to smutné poznání. Jediné pozitivní na tom je, že to dosvědčuje, že knihy patří k tomu nejcennějšímu, co lidstvo vytvořilo. Ukrást knihu z knihovny je bohužel mnohdy jediný způsob, jak ji získat, poněvadž ani dostatečné množství peněz nemusí vést ke kýženému vlastnictví. Věděli to ostatně již ve středověku, proto takové knihy přikovali řádným řetězem ke stolu. Dnes, kdy moderní polygrafie je schopna zahltit trh jakýmkoli množstvím potištěného papíru, se zdá, že nemůže být nic snazšího, než si jednoduše zakoupit požadovaný titul. Je to bohužel jen klamně zdání, valí se na nás pouze nekonečné množství opětovných vydání komerčně úspěšných bestsellerů, kterých za rok budou plné antikvariáty. Zcela odlišná situace je však u titulů určených pro nevelký okruh zájemců. Takové knihy se tisknou jen v malém množství, a bohužel zde zcela platí, že čím je jich méně, tím je jejich výroba logicky dražší.

Běda pak, pokud nakladatel ve snaze nevyakládát zbytečné prostředky podcenil náklad a vydal jich pouze šest set (úmyslně vypisují číslovku slovem, aby bylo zřejmé, že se žádná nula nevytratila – tisícové náklady u literatury, kterou máme nyní na mysli, jsou již dávnou historií), zatímco zájemcům je asi o sto více. Je zřejmé, že druhé vydání v tomto případě by bylo prodělečné – tedy se sotva uskuteční.

Dalším nepříznivým faktorem je skutečnost, že údajně jedna třetina nové knižní produkce neopouští Prahu, jednoduše se její distribuce do okresních měst (o menších nemluvě) nevyplatí. Pak se snadno stane, že uživatel narazí v knihovně na titul, který by bez zaváhání za třeba pouhou tisícovku koupil, kdyby ovšem věděl, že vyšla před třemi roky. A potom také, kde se dala tehdy sehnat. V lepším případě použije internet, jenže se doví, že požadovaný titul je již dávno rozebrán a o dotisku se z výše uvedených důvodů neuvazuje. Pak je tu našťestí (pro tohoto zájemce) veřejná knihovna, která si svůj majetek neumí ochránit. Pro ostatní uživatele tento jediný svazek na okrese bohužel definitivně mizí. Tak ji půjčíme meziknihovní výpůjční službou v jiné městské knihovně! Jenže tam je rovněž již „odkoupena“. Tak se obrátíme na NK ČR nebo MZK! Jenže tam je pořadí rezervací už deseti studentů, kteří na výpůjčku netrpělivě čekají. Milý čtenáři, porad' si jak můžeš, my už ti nemůžeme pomoci.

Jak nám je kradou?

A tak nastává jeden z nejsmutnějších okamžiků při půjčování knih, když žádaný titul dychtivému studentovi (ale samozřejmě i jakémukoli zájemci) nemůžete půjčit. Kniha sice v elektronickém katalogu je jako vypůjčená, avšak nenajdete ji ani ve volném výběru, ani ve skladě. Tomu dnes lze poměrně snadno předejít, když si pořídíte za nemalý obolus elektronickou ochranu knih. A ejhle, knihy se ztrácejí dále. Poučíte nejdříve své kolegy, že ani knihovník si nemůže zhotovit neevidovanou výpůjčku. Brzy se k vašemu sluchu donese, že si čtenáři podávají knihy oknem v přízemí, nahradíte tedy všechny kliky u oken zamykatelnými. Takto postupně můžete téměř zcela eliminovat nekontrolovatelné mizení knih. Pomiňme však další možnosti ztrát (při proslulé české vynalézavosti jich není málo) včetně nesprávného založení knihy do regálu, a to ať již spěchajícím knihovníkem nebo nedbalým čtenářem.

Knihy řádně půjčené aneb Nedobytné výpůjčky

Jiný způsob ztrát knih však představují výpůjčky sice řádně zaevidované, nicméně nedobytné. Čtenář přestane knihovnu navštěvovat, ač ho doslova bombardujete upomínkami, doporučenými či nedoporučenými dopisy. Ty se nám totiž vracejí s poznámkou, že na uvedené adrese již nebydlí. Ještě častěji pak proto, že si ji v řádně lhůtě nevyzvedl. Kdybychom si dali tu práci, aby nám pošta sdělila proč, dověděli bychom se, že si pro zásilku sice přišel, ale když na ní uviděl razítko knihovny, odmítl ji převzít. Ať tak

či onak, v tomto okamžiku skončí vymáhací aktivity většiny knihoven. Odůvodní si to snadno tím, že další vymáhání je nerentabilní a že stejně knihu od takového čtenáře nedostaneme. Ostatně pak – tyto tituly pro „fajnšmekry“ nám klesající statistiku nevylepší, kupme raději nějaký trhák, všichni budou spokojeni; navíc ten nikdo neukradne – za rok totiž po něm ani ten příslovečný pes neštěkne! Šťastný nový „majitel“ potom vítězoslavně sděluje svým známým, jak snadno získal knihu, která je již dávno nedostupná. Mnozí se nechají inspirovat tímto způsobem „nákupu“ hledaných knih, neboť – jak známo – příklady táhnou.

Ano, nepochybně je dost knih, které můžeme bezbolestně odepsat, takového čtiva máme totiž dost. Jenže nemalou část z těchto nedobytných výpůjček tvoří naučná literatura, kterou vlastníte pouze v jediném exempláři. A to se pak odepisuje velmi těžce, byť taková kniha kdysi dávno stála pouhých 12,50 Kčs! Půjčete-li však do antikvariátu, velmi rychle se dovíte, že tento titul – pokud se objeví (a naposledy se tak stalo před pěti lety) je téměř obratem prodán za 500 Kč. Po takové zkušenosti se nepochybně začnete zajímat o to, jakým způsobem znemožnit tomu cca 1 % nepoctivých čtenářů, aby ty zbývající neokrádali o mizivá cca 3 % (ustálená norma ztrát knih), ovšemže těch nejžádanějších.

Mnozí si stále myslí, že ve státech, v němž během padesáti let hnědě a posleze rudě totality platilo heslo *kdo neokrádá stát, okrádá svou rodinu*, v němž v každovečerních zprávách aféra stíhá aféru, aniž by se nějaká z nich kdy dovedla k vyřešení – a navíc, vždyť jsme obohatili celý svět o nový termín „vytunelovat“ – nemáme prostě šanci domoci se svých vlastnických práv. Navíc jsme neustále sdělovacími prostředky utvrzování, že naše legislativa je nedokonalá, špatná. Není to úplná pravda, je to především nechť a neochota se zabývat banálními krádežemi. A pak všeobecná neúcta k právu. Jako bychom zapomněli na starou poučku: *Jde-li v právním sporu o drobnou minci nebo o velký majetek, budiž v tvých očích jedno, neboť v obou případech jde o podstatu práva a jeho samotnou existenci* (Ihering).

Jsme opravdu tak bezmocní?

Jak se dá tato nepříznivá situace řešit? Již před lety jsme se obrátili na advokáta, který zasílal upomínací dopisy (každý nás přišel na 200 Kč); mělo to nespornou výhodu, nikdo si nedovolil nevyzvednout na poště dopis, na němž bylo razítko začínající „JUDr.“ Další řízení probíhalo v přestupkové komisi města (tehdy naším zřizovatelem byl okresní úřad). Ať už jsme nedobytnou knihu získali či nezískali, mohlo nám být útechou, že tento zodpovědný čtenář je potrestán pokutou; z ní samozřejmě knihovna nic nedostala, ale přece jen se městem šířila zvěst, že okrádat knihovnu není úplně jednoduché.

Vždy se mi líbil „americký“ model vymáhání knih, o němž nám vyprávěl ze svých zkušeností dr. Stanislav Kalkus: městská policie navštíví dluž-

níka doma nebo v zaměstnání s dotazem proč nevrací městský majetek – knihy. Šéf firmy není vůbec rád, že zaměstnává člověka, který je dlužníkem města, po němž neustále něco potřebuje. U nás je to bohužel všem jedno, takové právní povědomí neexistuje. Ani městští úředníci v průměře jiné administrativní práce nejsou příliš ochotni se v tomto směru angažovat.

A tak nastalo opět období, kdy jsme společně na poctivost čtenářů. Když však matka jistého čtenáře, aby přešla upomínce, byla pověřena odevzdat půjčené knihy, nedopatřením přinesla i titul (Tajemná řeč těla), který mu měl být již před dvěma roky odcizen, tehdy bylo nám všem zřejmé, že to tak nemůžeme ponechat. Ta hodná paní se totiž vzápětí pro ni vrátila, poněvadž ji přece syn již dávno knihovně „řádně“ zaplatil. Ubezpečil jsem ji (po poradě s právníkem), že kniha je stále naším majetkem, že knihy v žádném případě neprodáváme a že její finanční úhradou pouze zastavila upomínkové řízení a úroky z něho plynoucí, ty bych jí měl nyní za dobu od úhrady dopočítat. Navíc bych měl na jejího syna podat žalobu, že po dva roky znemožňoval jiným občanům přístup k informacím, když nás uvedl v omyl tím, že jediný výtisk knihy prohlašoval za ztracený, a když později „náhodou“ zjistil, že kniha ztracená není, ponechali si ji neoprávněně ve svém vlastnictví. V našem regionálním tisku jsme se několikrát zmínilo o tom, že poplatky z prodlení mohou mnohonásobně převýšit původní cenu knihy. Také jsme hned dodali, že nám takových čtenářů líto není, poněvadž měli dlouhou dobu k tomu, aby svůj prohrěšek mohli vyřešit.

Do všeobecného povědomí musí proniknout poznání, že každá knihovna je ze zákona povinna jednak chránit městský či státní majetek (a knihy mají vysokou hodnotu), jednak zabezpečit pro všechny občany rovný přístup k informacím (ztrátou knihy je totiž tato možnost znemožněna nebo alespoň ztížena).

Jak na to aneb Konec odprodeje knih z knihoven

K zásadnímu obratu došlo v loňském roce, kdy jsme navázali spolupráci se společností ALTEA CZ (www.alteaCZ.cz), o čemž jsem vás na této konferenci v minulém roce stručně informoval. Předmětem podnikání této společnosti je zejména správa, vymáhání a odkup pohledávek. Své klienty zastupuje při jednáních o mimosoudním vyrovnání (zpravidla formou výzvy doporučeným dopisem, u větších pohledávek je osobní jednání samozřejmostí), v přestupkových a jiných správních řízeních, v řízeních před soudy a eventuelně též v exekučních řízeních. V jednáních před soudy a při vymáhání pohledávek využívá též služeb partnerské advokátní a exekuční kanceláře. Pro naše rozhodnutí mělo nemalý vliv i to, že společnost si fakturuje odměnu za poskytnuté služby až po úspěšném vymožení plnění, a to výhradně ve výši sankčních poplatků – jinými slovy: knihovnu to nic nestojí. A samozřejmě i to, že její společníci disponují odbornými znalostmi a praktickými zkušenostmi v oblasti práva a ekonomie a že znají specifika a po-

třeby této skupiny věřitelů. Od té doby s nimi podepsaly mandátní smlouvu další knihovny.

Úspěšnost našich pohledávek je asi 35 %, zatímco v nedaleké městské knihovně dosahuje tato společnost až 80 %, a to včetně pohledávek několik let starých, nebo i u čtenářů, kteří mezi tím změnili adresu. Naše zdánlivě menší úspěšnost je dána zejména tím, že jde o pohledávky starší než dva roky. Samozřejmě právě neohlášená změna bydliště způsobuje potíže při vymáhání, přitom paradoxně náš zřizovatel eviduje veškeré změny adresy, jenže z důvodů ochrany osobních údajů (!?) nemůže poskytovat tyto informace ani své příspěvkové organizaci, která pečuje o městský majetek! To jistě vyvolává údiv a nastoluje otázku, zda něco takového je možné ve státech s ustálenou demokracií. Jisté je, že se vyplácí po doručení poslední upomínky, event. pokusu o smír, zahájit neodkladně prostřednictvím právní firmy vymáhání dlužné pohledávky. Nakonec i pro nepořádné čtenáře to bude výhodnější, jejich finanční částka z prodlení nebude tak vysoká.

Hned po rozeslání prvních dopisů společnosti našim dlužníkům, jsme byli překvapeni, jak se po letech ozývají naši bývalí čtenáři, přinášejí dávno nevrácené knihy, přičemž se snaží s nejrůznějšími výmluvami a omluvami dosáhnout snížení dlužné částky. Všem můžeme pouze vyjádřit politování, že nyní, když před tím nereagovali na našich pět výzev – a to stačilo ozvat se telefonem, e-mailem nebo poslat do knihovny nějakého rodinného příslušníka, aby vymáhací řízení zastavili – nemůžeme nic dělat, museli bychom právní firmě tyto náklady uhradit sami. Připomínáme vždy naši povinnost chránit městský majetek i právo ostatních čtenářů na informace. Pokud mají pocit, že se jim děje krivda, doporučujeme jim podat písemnou žádost na Radu města Vyškova, která může – po zdůvodnění, proč nereagovali více než rok na pět výzev knihovny – jejich dluh z městských prostředků umořit. Není mi známo, že by se někdo touto cestou vydal. Z uvedených skutečností myslím dostatečně vyplynulo, že knihovny nemohou z mnoha důvodů úspěšně realizovat vymáhání tzv. nedobytných výpůjček; pomoc právní firmy je nezbytná.

Na naši menší úspěšnost má nepochybně vliv jistě zanedbání upomínkového řízení vzniklé dvojím stěhováním, následnou reorganizací provozu a rovněž změna knihovnického programu. Ve snaze nikomu neublížit jsme se snažili nabýt jistoty, že hledané knihy nejsou jen špatně založené na regále či nedopatřením neodepsané vracejícímu čtenáři. Když však nyní po dokončené revizi knižního fondu jistotu máme, nic nám nebrání v tom, abychom společnosti ALTEA CZ dali souhlas k podání soudní žaloby na ty čtenáře, kteří se stále domnívají, že na ně nikdo nemá a že se soud takovými „banalitami“ nebude vůbec zabývat. Brzy však i oni zjistí, že nepoctivost se ani u nás nevyplácí, i když to dlouho vypadalo, že by tomu mohlo být jinak. Zmrhané právní vědomí se totiž musí i v naší poněkud laxní společnosti opět přivést na běžnou evropskou míru.